

LARS J. LARSSON

Sören Norbys fall

»Sören Norbys Krige i 1525 og 1526 havde rystet Kong Frederiks Trone og viist Rigsraadet, hvor let Almuen lod sig reise til Fordel for den landflygtige Konge» (Kristian II). Efter hand hade Fredriks ställning förbättrats, »men det er dog først Norbys Nederlag, der kan betragtes som Vendepunktet i Kong Frederiks Historie».¹

Så såg Caspar Paludan-Müller på Sören Norbys slutliga nederlag i augusti 1526. Paludan-Müllers undersökning publicerades år 1874. Senare historisk litteratur har endast i förbigående berört omständigheterna kring Norbys fall.²

I

Efter det skånska upproret våren 1525 fick Sören Norby en oväntat gynnsam uppgörelse med danskarna i juni s.å. Hans krigsfolk innehade Visborgs slott, som belägrades av lybeckarna. Inför utsikten att förlora Visborg och Gotland erbjöd danskarna herr Sören följbrev på Lyckå och Sölvesborg med

¹ C. PALUDAN-MÜLLER, *De første Konger af den Oldenborgske Slægt* (1874), s. 510 f.

² Norbys fall behandlas, utom av PALUDAN-MÜLLER, s. 502 ff., av C. F. ALLEN, *De tre nordiske Rigers Historie* 5 (1872), passim; P.-E. HANSEN, *Kejser Karl V og det skandinaviske Norden* (1943), s. 82 ff.; C. G. WEIBULL, *Sölvesborg 1445–1945. Stadens historia genom femhundra år* (1945), s. 56 f.; J. HVIDTFELDT, *Danmarks Historie* 5 (1963), s. 473 ff.

Blekinge och Lister. Länsbrevet skulle han få, då han överlämnade Visborg till Danmark.

Lybeckarna fick bita i det sura äpplet. I juli bestämdes, att danska representanter skulle få övertaga Visborg, mot att Lübeck fick Bornholm under en tidsperiod, vars längd längre fram skulle fastställas.³

Sören Norby och de danska representanterna avseglade till Gotland i oktober. Någon av dagarna 2/11–4/11 1525 överlämnade herr Sören Visborg åt sina landsmän. In i det sista försökte han komma ifrån sina förpliktelser. Norby och danskarna skildes som ovänner. Eftersom flera frågor kring Visborg blev olösta, uppstod dessutom motsättningar mellan danskarna och lybeckarna.⁴

Norbys beteende var förklarligt, Visborg hade gett honom säkerhet. Gustav Vasa uttryckte saken så, att danskarna gav herr Sören en god uppgörelse så länge de kunde få Gotland tillbaka. »Sedan förhandla de med honom som dem tyckes.»⁵

I november 1525 var Norby tillbaka i Blekinge.⁶ Hans framtidsutsikter var osäkra, hans fiender talrika.

I Lübeck arbetade borgmästaren Thomas von Wickede på Norbys fall. Det var bättre att låta Norby falla än att sitta i fara tillsammans med honom, menade Wickede vid en dansk-lybsk konferens i Kiel i januari 1526. Borgmästaren citerade t.o.m. översteprästen Kaifas: »I besinnen icke huru mycket

³ ALLEN 5, s. 63 ff., 85 ff.; L. J. LARSSON, Sören Norbys skånska uppror (Scandia 1964), passim; Christiern II:s Arkiv 3, utg. av N. J. Ekdahl, s. 954; Hanserecesse (cit. HR) III: 9, s. 280 ff.; Kong Frederik den Førstes danske Registre, utg. av Kr. Erslev og W. Mollerup (cit. FIR), s. 77 f. – Jfr W. KRUSE, Lübeck und der Streit um Gotland 1523–1526 (Hansische Geschichtsblätter 1913–1915), 2, s. 249 ff.

⁴ HR III: 9, s. 313, 321, 342 f., 373 f., 382 f.; Christiern II:s Arkiv 1, s. 23 ff.; 3, s. 951 ff., 967 ff.; GR 3, 395. – Dateringen av Visborgs överlämnande enl. H. N. STRELOW, Chronica Guthilandorum (1633), s. 253 och GR 3, s. 353. – Jfr ALLEN 5, s. 91 ff.

⁵ GR 2, s. 170.

bättre det är för eder, att en man dör för folket, än att hela folket förgås.»⁷

Norby hade andra motståndare inom en grupp danska riksråd i Skåne, med marsken Tyge Krabbe och ärkeelectus Åge Jepsen (Sparre) som ledare. Gruppen var i utrikespolitiska frågor orienterad mot Sverige. I januari 1526 varnade man Gustav Vasa för Norby, som, ovisst varför, drog till sig mer krigsfolk i Blekinge än landskapet kunde tåla.⁸ Då kung Gustav något senare beklagade sig över några yttranden av Norby, svarade herr Tyge: »Skadas inte en danneman därav, att en galen hund skäller på honom.»⁹

Kung Fredrik delade inte dessa åsikter om Norby. I Kiel besvarade han undvikande Wickedes attacker mot herr Sören.¹⁰ Kort efteråt bad han sin länsman tillvarata en lybsk köpmans intressen gentemot en av Norbys egna medarbetare.¹¹

Fredrik I:s inställning förklaras av det politiska läget i Danmark. Kristian II drevs i landsflykt våren 1523. Från Tyskland och Nederländerna arbetade han energiskt för sin återkomst, vilket väckte oro i Danmark och Sverige. I januari 1526 ökade farhågorna, sedan kejsare Karl V hade slutit fred med Frankrike i Madrid. Karl såg gärna svågern Kristian återinsatt i Norden. Inför hotet från den katolske kejsaren förberedde kung Fredrik en politisk nyorientering mot det evangeliska Tyskland. Han fann medarbetare inom en protestantiskt sinnad

⁶ GR 3, s. 353.

⁷ HR III: 9, s. 386. Wickede citerade Joh. 11: 50.

⁸ Åge Jepsen (Sparre), Tyge Krabbe, Henrik Ågesen (Sparre), Albert Jepsen (Ravensberg), Axel Brahe och Holger Gregersen (Ulfstand) till Gustav Vasa, Landskrona 14/1 1526, GR 3, s. 364 f.

⁹ GR 3, s. 369.

¹⁰ HR III: 9, s. 379 ff.

¹¹ Fredrik I till Sören Norby, Kiel 30/1 1526, Privatarkiv Søren Norby, Danska Rigsarkivet (cit. DRA). Jfr Fredrik I:s överslätande ord om Norby 23/2 1526, GR 3, s. 380 f.

krets, där kanslern Wolfgang von Utenhof, rikshovmästaren Mogens Gjõe och några holsteinare dominerade. Som ett led i den nya politiken undertecknades i februari 1526 äktenskapskontrakt mellan Fredriks dotter Dorothea och den nyblivne lutheranen, hertig Albrecht av Preussen.¹²

Äktenskapshandeln väckte opposition. Utenhof skrev till hertig Albrecht: »På grund av denna handel betraktas jag med mycket oblida ögon av många.» Hertigen borde därför skriva till det danska riksrådet.¹³ Någon tid senare klagade Utenhof åter inför hertigen: »Några väldiga herrar i Lübeck» hade bemött handeln med spott och spe, och »några prelater och herrar i Danmark» hade visat vrede över förhandlingarna.¹⁴

»Några väldiga herrar i Lübeck» måste syfta på stadens lutherfientliga rådsherrar, främst den strängt katolske Wickede. De ogillade naturligt nog Danmarks förbindelse med det protestantiska Preussen.¹⁵ De dansk-lybska motsättningarna kom till uttryck vid konferensen i Kiel och utjämnades inte där. I huvudfrågan, hur länge Lübeck skulle få inneha Bornholm, nådde man inget resultat.¹⁶

Utenhof klagade över det danska riksrådets inställning. »Några prelater och herrar i Danmark» utpekades särskilt. Redan sommaren 1525 fanns en tydlig motsats mellan det danska riksrådet och de kungliga.¹⁷ Klyftan vidgades vid Fredrik I:s utrikespolitiska kursförändring. De danska riksråden hölls vin-

¹² J. VOIGT, Herzog Albrechts von Preussen Vermählung etc. (Neue Preussische Provinzialblätter XI, 1851), s. 10 ff.; P. LINDHARDT, Den danske kirkes historie III (1965), s. 276, 292 ff.

¹³ Wolfgang von Utenhof till hertig Albrecht av Preussen, Flensburg 18/2 1526, cit. av Voigt, s. 13 f.

¹⁴ Dme till dme, Köpenhamn 18/6 1526, HBA, F, Staatsarchiv, Königsberg (f.n. i Göttingen). Delvis cit. av VOIGT, s. 27.

¹⁵ W. JANNASCH, Reformationsgeschichte Lübecks ... 1515-1530 (1958), s. 12 f., 112, 118, 159 f.; R. BERGSTRÖM, Studier till den stora krisen etc. (1943), s. 156.

¹⁶ HR III: 9, s. 379 ff.

¹⁷ Se t.ex. Wolf Pogwischs brev till kung Fredrik 30/7 1525, HR III: 9, s. 309 ff.

tern 1525–1526 och våren 1526 genomgående borta från utrikespolitiken, som sköttes av Utenhof och holsteinarna.¹⁸ De danska prelater och herrar, som motarbetat den preussiska politiken, var med all sannolikhet identiska med Tyge Krabbe och hans skånska partigångare. Liksom patricierna i Lübeck höll de fast vid den gamla läran.¹⁹

Sören Norbys vedersakare i Lübeck och i Danmark stod i opposition till den styrande kretsen kring Fredrik I. De vann inget gehör för sina förslag om åtgärder mot Norby.

Herr Sören var i stånd att ge militärt stöd åt dem, som arbetade för det preussiska äktenskapet. Han var militärt välrustad och hade haft vänskapliga förbindelser med den preussiske hertigen.²⁰ Under sådana omständigheter höll kung Fredrik fast vid sin länsman i Blekinge och hedrade honom med en kallelse att ledsaga fröken Dorothea till Preussen.²¹

En lybsk-dansk uppgörelse kunde, liksom en avspänning mellan partierna i Danmark, äventyra herr Sörens säkerhet. Vintern 1525–1526 måste han på något sätt befästa sin ställning. Ett första utspel med sådant syfte gjorde han mot Sverige.

2

»Vi äro med Sören Norbys naboskap icke alldeles väl belåtna», skrev Gustav Vasa vid budskapet om att Blekinge fått en ny

¹⁸ Förhandlingarna i Kiel i jan. 1526, HR III: 9, s. 379 ff.; Förhandlingarna i Segeberg i maj s.å., *ibid.*, s. 421 ff.; Förhandlingarna med Preussen 1525–1526, VOIGT, *passim*.

¹⁹ För de katolska skånska herrarna, se G. JOHANNESSEN, *Den skånska kyrkan och reformationen* (1947), s. 34 ff., 78 f., 84; DBL 3, s. 363 (Axel Brahe); 8, s. 196 (Tyge Krabbe); 24, s. 494 (Trued Gregersen).

²⁰ G. CARLSSON, *Preussischer Einfluss auf die Reformation Schwedens* (Festschrift f. Otto Scheel 1952), s. 37 ff.

²¹ GR 3, s. 395.

länsherre.¹ Kungen förde hösten 1525 en vidlyftig korrespondens med herr Sören. Den senare återkrävde sin dotter och sin fodermarsk Severin Brun, som båda råkat i svensk fångenskap. Gustav svarade med motkrav rörande en stor »kartowe» och annat artilleri, som Norbys folk lagt beslag på. Brev utväxlades flitigt, men utan resultat.²

Nyåret 1526 skärpte Gustav tonen mot grannen i Blekinge. Han beordrade befälhavaren på Kalmar slott och andra förtroendemän att vara på sin vakt mot Norby.³ Kungen ämnade bege sig till Småland för några märkliga sakers skull.⁴ Något hade riktat hans uppmärksamhet mot gränsbygderna.

Julen 1525 höll Gustav hov på Vadstena slott. Bland gästerna befann sig Sten Sture d.y:s änka, fru Kristina Gyllenstierna. Hennes namn hade tidigare sammanställts med Sören Norbys. Äktenskap dem emellan hade varit på tal.⁵

Kung Gustav visade vid denna tid intresse för fru Kristinas äktenskapliga framtid.⁶ En märklig skrivelse från fru Kristina hör hemma i detta sammanhang. Den 29/12 1525 skrev hon från Vadstena till sin frände i Danmark Knud Pedersen (Gyldenstjerne): Förliden sommar hade Sören Norby uppgivit henne som sin »trolovade hustru». Detta var inte sant. I ett brev

¹ GR 2, s. 170. – Jfr E. HLDEBRAND i HT 1901, s. 269 ff. och G. CARLSSON i Nord. Tidskr. f. Bok- och Bibl.väsen 1918, s. 19 ff.

² GR 2, s. 175, 208 f., 210 ff., 240 ff., 280 ff.; 3, s. 353 f., 397; HR III: 9, s. 385 f. § 25; Christiern II:s Arkiv I, s. 37 f.

³ GR 3, s. 2 f. – Jfr L.-O. LARSSON, Det medeltida Varend (1964), s. 225.

⁴ GR 2, s. 250 f.

⁵ 1524 berättades det, att Norby skulle övergå till svenskarna, som erbjudit honom fru Kristina, HR III: 8, s. 772. I februari 1525 citerade jydiska riksråd rykten om att Gustav Vasa tänkte förstärka Norby, som skulle äkta fru Kristina, Nye Danske Magazin 5, s. 27. – Jfr ALLEN 5, s. 12 ff., 146 ff., 176 f.; O. ALIN, Kristina Nilsdotter (1878), s. 15 ff.; G. CARLSSON, HT 1925, s. 265 ff.; R. STENSSON, Peder Jakobsson Sunnanväder (1947), s. 280 ff.; A. FRIIS, DBL XVII, s. 237 f.

⁶ GR 2, s. 248; jfr GR 3, s. 337.

hade hon tackat honom för hans anbud och lovat att om hon skulle gifta sig, var han väl den hon ville sätta sin tro och loven till. Hon sände honom en liten guldring och en guldavla men inte för giftermåls skull, utan för att han skulle minnas den stora ära, han visade henne, då hon satt fången i Danmark. Knud Pedersen borde be Hans Krafse och andra ta sig an hennes sak och meddela herr Sören, att hon aldrig ville ha honom.⁷

Skrivelsen är av central betydelse för problemen kring fru Kristina, sturepartiet, Sören Norby och Gustav Vasa. Oscar Alin menade om skrivelsen, att »f.ö. är allt hvad vi eljest känna om fru Kristina sådant, att hon kan begära att bli trodd på sitt ord.»⁸ Gottfrid Carlsson karakteriserade däremot brevet som hennes »under Gustav Vasas ögon nedskrivna, ej så litet skruvade förklaring».⁹

Fru Kristina animerades vid flera tillfällen till att ingripa i politiken med mer eller mindre dikterade skrivelser.¹⁰ Vidare mottog hon kort efter det att brevet författats, i januari 1526, bevis på kung Gustavs välvilja. Hon fick rätt att uppbära kungens andel av sakörena från sina landbor.¹¹ Dessa omständigheter stöder professor Carlssons uppfattning.

En annan källa berör problemen kring fru Kristinas brev. Strax efter blodbadet på de skånska bönderna vid Bunketofta

⁷ ARILD HUITFELDT, *Danmarckis Rigis Krønike* (1652), s. 1288 f. – För dateringen av brevet ALIN, s. 19 not 1. – Hans Krafse innehade Kalundborgs slott 1517–1523, KR. ERSLEV, *Danmarks Len og Lensmend* (1879), s. 22. Fru Kristina vistades på Kalundborg under sin danska fångenskap fram till nyåret 1524, ALLEN 3: 2, s. 204; 4: 2, s. 334 f.

⁸ ALIN, s. 19.

⁹ G. CARLSSON, HT 1925, s. 265. Skrivelsen har dessutom behandlats av ALLEN 5, s. 176 f. och STENSSON, s. 280.

¹⁰ Fru Kristina förmåddes till ingripanden mot Gustav Vasa 1521 (L. SJÖDIN, *Kalmarunionens slutskede I*, 1943, s. 161 f.) och mot Daljunkern 1528 (G. CARLSSON, HT 1922, s. 311).

¹¹ GR 3, s. 23. Denna rätt hade några dagar tidigare beviljats rådets medlemmar, men ej övriga adeln, SRA I: 1: 1, s. 42 f. Jfr S. A. NILSSON, *Krona och fräse* (1947), s. 198 f. Liknande förlåningar utområds utdelades först i maj 1526, GR 3, s. 165.

den 11/5 1525 tillfångatogs Norbys närmaste man Otte Stigsen (Hvide). Inför några danska riksråd uppgav Stigsen följande: »Herr Sören sände fru Kristina en ring gjord i tre ringar med Lasse Andersen och trolovade henne därmed och hon sände honom igen en guldtavla och en ring med en 'kamo' (kamé?) med Niels Byring.»¹²

Brevets uppgifter överensstämmer med Stigsens fakta, utom på en punkt: Fru Kristina medgav anbudet från Norby, men förteg att hon accepterat hans ring, tecknet på en trolovning.¹³

Otte Stigsens konkreta vittnesbörd har företräde framför fru Kristinas framprovocerade julepistel. Genomgången av det knappa källmaterialet har visat, att kontakten mellan Norby och fru Kristina syftat till äktenskap.

Kristina Gyllenstiernas brev tillkom vid årsskiftet 1525/1526, då rykten var i omlopp om Norby och fru Kristina. Ryktena nådde Gustav Vasa från Lübeck och Danmark.¹⁴ Eftersom kungen ett år tidigare misstänkt ett samband mellan herr Sörens frieri och stureoppositionen, hade sannolikt fru Kristinas brev

¹² Odat. meddelande från Otte Stigsen, Privatarkiv Anders Bentsen Bille, J, DRA. Jfr L. J. LARSSON, s. 220 not 3, 256. – Fru Kristina synes ha vistats i Kalmar våren 1525, G. CARLSSON, NTBB 1918, s. 22 not 1. Vid samma tid var en Lasse Andersen i Kalmar med fru Kristinas tjänare Henrik Jute. Han hade Melens lejd, GR 2, s. 39 f.

¹³ De medgivanden fru Kristina faktiskt gjorde i brevet kan ha framtvingsats av Stigsens bekännelse. Knud Pedersen förde befäl vid Bunketofta (L. J. LARSSON, s. 256 f.) och förhörde personligen Stigsen (FIR, s. 73). Han måste haft kännedom om beskyllningarna mot fru Kristina, och han bör ha vidarebefordrat dem till sin släkting. Brevet av den 29/12 var i så fall ett bemötande av Stigsens anklagelser.

¹⁴ Senhösten 1525 hade lybeckköpmannen Kord König sitt bud i Kalmartrakten, HR III: 9, s. 341 f. Nyåret 1526 varnade Kord kung Gustav. Norby hade planer på Kalmar slott. Kungen skulle inte lita på Sören och låsa in herr Stens hustru, så att hon inte kom till Sören, HR III: 9, s. 346 not 1. – Några veckor senare uppmanade Tyge Krabbe kungen att läsa över de brev lybeckarna fann hos Roloff Madsen, GR 3, s. 368. Brevet handlade om Norby och fru Kristina, Christiern II:s Arkiv 3, s. 856 ff.; HR III: 9, s. 63, 65, 70 f.; Roloff Madsens bekännelse 8/4 1525, Strödda hist. handl. 1 a, RA.

och kungens skärpta hållning mot Norby nyåret 1526 ett gemensamt ursprung.¹⁵ Ryktena om det planerade äktenskapet hade gett ny näring åt kungens misstankar.

Hade äktenskapshandeln mellan herr Sören och fru Kristina samband med stureoppositionen, främst då Peder Sunnanväders verksamhet? Källmaterialet ger inget entydigt besked. Svaret beror av hur man skall tolka ett oväntat förslag från herr Sören.

I januari 1526 beklagade sig Gustav Vasa hos kung Fredrik, danska riksrådet och Tyge Krabbe. Norbys beteende äventyrade den dansk-svenska vänskapen. Sedan begav sig Gustav till Småland, där de förut omnämnda varningarna från de skånska herrarna nådde honom.¹⁶ I Småland ingrep kungen mot värendsallmogens handel med Blekinge och Ronneby. Allbobönderna fick uppmaningar att avstå från handeln med ostar, smör och oxar i Danmark.¹⁷

Under smålandsvistelsen mottog Gustav en skrivelse från Norby, daterad i Ronneby 2/2 1526. Herr Sören föreslog ett personligt sammanträffande, emedan han ville diskutera saker, varom han inte kunde skriva. »Och vore jag betrodd därtill, då ville jag så ytterligare våga liv och hals för Sveriges rikes bästas skull som för Danmarks rike om någon tid behov gjordes. Och vill jag bevisa med mången god man i Sverige, att jag har hjälpt mången hovmans hals, både adel och icke adel.»¹⁸

Herr Sören ville diskutera sin övergång till Sverige! Ur hans synvinkel var förslaget inte orimligt. År 1504, då Norby första gången omtalas i källorna, var han i svensk tjänst.¹⁹ Enligt Olaus Petri var Norby efter Stockholms blodbad de förföljda hov-

¹⁵ HSH 14, s. 32.

¹⁶ GR 3, s. 13 ff., 30 ff., 38 f.

¹⁷ GR 3, s. 45, 56. – Jfr L.-O. LARSSON, s. 222 f., 228 f.

¹⁸ GR 3, s. 369 ff.

¹⁹ G. CARLSSON, HT 1949, s. 47 ff.

männens enda tillflykt.²⁰ I ett välunderrättat avsnitt i sin krönikan omtalar Peder Swart, att Norby år 1521 varnade svenska hovmän för Kristian II:s planer och räddade deras liv. Detta gjorde han, därför att »han förmodade sig något högt giftermål i Sverige av den bästa adeln».²¹ Han hade tidigare fått anbud både från Gustav Vasa och från svenska riksrådet om en övergång till Sverige. Senast vintern 1524/1525 hade han fört intensiva förhandlingar om detta.²²

Förslaget den 2/2 1526 synes ha varit allvarligt menat. Slutorden syftade på någon händelse i stil med de ovan citerade. Men om förslaget 2/2 och förhandlingarna ett år tidigare var allvarligt menade, då kan knappast frieriet till fru Kristina avsett samverkan med stureoppositionen. Norbys anbud om en övergång till Sverige skulle i så fall varit meningslöst.

Det finns inga säkra källuppgifter om ett samarbete mellan Norby och stureanhängarna. Påståenden i denna riktning, som fälldes av Gustav Vasa och Kristian II hade överdriven miss-tänksamhet respektive överdrivna förhoppningar till grund.²³

En annan förklaring till Norbys handlande kan vara, att han sökte politisk trygghet i Sverige.²⁴ En övergång till Gustav Vasa kombinerad med ett gifte med fru Kristina skulle ge honom politiska och ekonomiska fördelar. Fru Kristina var rik på gods och gårdar och hörde till Sveriges förnämsta adel.

Själv har Norby endast vid ett känt tillfälle berört sitt för-

²⁰ OLAUS PETRI, *En Svensk Crönika*, utg. av J. Sahlgren (1917), s. 297.

²¹ Gustaf I:s krönika, utg. av G. E. Klemming (1870), s. 45. – Att avsnittet är ovanligt välunderrättat har påpekats av L. SJÖDIN I, s. 177 not 1.

²² GR I, s. 95 f., 281 f.; 2, s. 12; HR III: 9, s. 41; HSH 18, s. 221 f.; Christiern II:s Arkiv 3, s. 827.

²³ För Gustav Vasas misstankar: HSH 14, s. 32; GR 2, s. 116 f. Om grundlösheten i kungens spekulationer, se STENSSON, s. 288 ff., 307, 313 ff., 338 samt G. CARLSSON, *Peder Sunnanväder* (1949), s. 103 not 1. För Kristian II:s förhoppningar: Christiern II:s Arkiv 3, s. 856 ff. Exkonungen hade ingen direkt kontakt med Norby vid denna tid, jfr Christiern II:s Arkiv 3, s. 911 f., 935 f.; HR III: 9, s. 29 ff.

²⁴ Jfr biskop Brasks reflexioner, HSH 13, s. 125.

hållande till Kristina Gyllenstierna. I juni 1525 begärde han, att danskarna skulle intervensera hos kung Gustav, så att fru Kristina skulle få njuta och behålla det arv och eget, som tillkom henne och hennes barn genom ärftlig rätt. »Så jag icke hädanefter skall leva föraktad eller som en lögnare, efter den tro och det äktenskap jag har lovat och tillsagt henne.»²⁵ Intresset för fru Kristinas ägodelar var här påtagligt.

Gustav Vasas svar på herr Sörens anbud av den 2/2 1526 kom omgående. Något personligt möte kunde det alls inte bli tal om.²⁶

Norbys anbud kom olämpligt, just då Gustav försökte reda upp gränsproblemen. Dessutom berörde det en känslig punkt i de svensk-danska relationerna. Våren 1523 hade Gustav Vasa erövat Blekinge, därtill inspirerad av biskop Brasks expansiva, danskfientliga politik. Efter Malmömötet 1524 hade Gustav avvecklat denna linje, och relationerna till Danmark hade blivit vänskapligare.²⁷ Ett erbjudande från länsmanen i Blekinge om övergång till Sverige måste han därför avvisa.

Herr Sörens från början ambivalenta inställning till Gustav Vasa slog om i bitterhet och hat efter denna avspisning. Hans kontakter med Sverige upphörde. Diplomatin riktades mot Tyskland, där Kristian II och hans anhängare börjat röra på sig.

3

Från Nederländerna förberedde Kristian II sin restitution i Norden. Han var gift med kejsare Karl V:s syster Elisabet och

²⁵ Sören Norbys memorial, odat. konc., D.K., B 46 c, DRA, cit. av ALLEN 5, s. 59 ff.

²⁶ Gustav Vasa till Sören Norby, Smålands Rydaholm 6/2 1526, GR 3, s. 61 f.

²⁷ ALLEN 4: 2, s. 28 ff., 434; L. SJÖDIN i SBL 6, s. 43 ff., 57; BERGSTRÖM, s. 130, 137 f.; H. YRWING, Lybeck och den nordiska förbundstanken (Festskr. t. Gottfrid Carlsson 1952), passim.

räknade med svågerns stöd för sina planer. Hans förhoppningar var överdrivna. Visserligen ville kejsaren gärna se sin familj återinsatt på de nordiska tronerna, men de dynastiska önskemålen motverkades av handelspolitiska realiteter. Kejsarens undersåtar i Nederländerna krävde ostörd Östersjöhandel. Karl V:s faster Margareta var ståthållarinna i Nederländerna. Hon motarbetade Kristians planer, som kunde hindra skeppsfarten genom Sundet.

I det kejserliga kansliet behandlade man de nordiska frågorna passivt och obestämt. Förhållandet till Frankrike dominerade intresset, och Madridfreden i januari 1526 innebar endast en tillfällig avspänning. Den 19 januari s.å. avled drottning Elisabet, något som försvagade kejsarens sympatier för den besvärlige svågern.¹

Exkonungens förhoppningar underblåstes från Tyskland. Senhösten 1525 hade hans ombud Georg von Minkwitz träffat Berend von Melen i Leipzig. Herr Berend hade tvingats fly från Sverige föregående sommar och ville nu ha hämnd på Gustav Vasa. Minkwitz föreslog, att Melen tillsammans med Sören Norby skulle anfälla Sverige följande sommar. Melen ansåg, att om Kristian II sände knektar till Blekinge, skulle planen få böndernas stöd.²

I januari 1526 väntade Melen dagligen underrättelser från Norby med sin egen utsände budbärare.³ Han arbetade under

¹ ALLEN 5, s. 269 ff., 305 ff.; R. HÄPKE, Die Regierung Karls V. und der europäischen Norden (1914), s. 89 ff., 121 ff.; K. BRANDI, Kaiser Karl V., I (1937), s. 164 ff.; P.-E. HANSEN, s. 85 ff.

² Georg von Minkwitz till Kristian II, Leipzig u. dat., Christiern II:s Arkiv 2, s. 785 ff. Brevet kan dateras till oktober/november 1525. Det är senare än Minkwitz brev till Kristian II 6/10 1525 (ibid. 3, s. 962 ff.), och enligt innehållet senast avsänt några veckor före jul s.å.

³ Christiern II:s Arkiv 3, s. 1033 ff. Jfr HR III: 9, s. 386 § 25 och G. CARLSSON i NTBB 1918, s. 27 ff.

våren på planerna mot Sverige.⁴ Bl.a. uppmanade han Amsterdam att sända varor till Blekinge och Sölvesborg, där herr Berend skulle vistas hos Norby.⁵ Den 1 maj 1526 förband han sig högtidligen att erövra Sverige åt Kristian II och med all flit förmå Norby till detsamma.⁶ Formuleringen antyder, att något bindande löfte från herr Sören ännu inte förelåg.

Dessa projekt stannade på papperet men oroade Gustav Vasa, som lät trycka ett nu förlorat manifest mot Melen.⁷ Dessutom påskyndade Melens intriger Kristian II:s planer på en Tysklandsresa.

I mars 1526 rapporterade ståthållarinnan Margareta till kejsaren, att Kristian II ämnade resa till Tyskland för att kontakta Sören Norby och andra, samt med deras hjälp återvinna en del av sitt rike.⁸

Före den 17 mars lämnade Kristian sitt hov i Lier. Han begav sig till Wittenberg. Tiden var lämplig att uppsöka de furstar, som stödde hans återerövringsplaner.⁹ Kejsaren hade fred. Ett mandat, som han utfärdat till Kristians förmån mot Lübeck och Fredrik I, hade väckt uppmärksamhet i Tyskland.¹⁰

Kristian räknade med stöd från kurfurste Joachim av Brandenburg, gift med hans syster Elisabet, samt från deras svärson hertig Albrecht VII av Mecklenburg. Albrecht ville återupp-

⁴ Ryktet förmälde, att Melen byggde två barkar i Stettin för att bege sig till Norby, Wulf Gyler till Gustav Vasa, Möln 1/3 1526, Skrivelser till konungen 1526-1530, RA. – Jfr Diplomatarium Norvegicum (cit. DN) 15, s. 325; 18, s. 369; Christiern II:s Arkiv 3, s. 1057 f.

⁵ Berend von Melen till Amsterdam, avskr., »Weyczack» 24/4 1526, Strödda hist. handl. 1, RA.

⁶ GR 3, s. 387 f.

⁷ G. CARLSSON, NTBB 1918, s. 8.

⁸ HR III: 9, s. 404.

⁹ C. F. ALLEN, Breve og Aktstykker etc. (1854), s. 406 ff.; Christiern II:s Arkiv 3, s. 1048 ff.

¹⁰ HR III: 9, s. 406 not 2, 408; ALLEN, Breve etc., s. 372, 427 not; ALLEN 5, s. 327 med not 36 (s. 370); DN 11, s. 451 ff.

rätta Mecklenburgs maktställning vid Östersjön. Han knöt sina förhoppningar till Kristian II:s restitution och började ett intensivt, av forskningen föga beaktat samarbete med exkonungen. Först verkade han som kejserlig kommissarie för en försoning mellan Kristian och Fredrik I. Året 1526 ingrep han öppet för den förre.¹¹ I maj lovade han vid ett möte i Köln-am-Spree Kristian pengar och knektar.¹²

Frånsett detta avtal nådde Kristian inga resultat. Hans försök att värva knektar i Geldern och Frisland misslyckades. Rykten om ett anfall mot Danmark spreds trots detta vida omkring. Den 28/5, några dagar efter avtalet med Albrecht VII, manade Kristian Jyllands befolkning till samarbete under den förestående invasionen! Utåt syntes tysklandsresan ha gett goda resultat, så mycket mera som kejsarens representant, hertig Henrik d.y. av Braunschweig, samtidigt drev en kraftig kampanj för sin herres räkning i Tyskland.¹³

Det kan inte fastställas, om Melens budbärare nådde fram till Sören Norby. Kungens rådgivare Hans Mikkelsen hade uppmanat Kristian att själv försöka få förbindelse med herr Sören genom hertig Albrechts förmedling.¹⁴ Ett sådant försök måste skötas med största försiktighet, men lyckliga omständigheter visar att försöket lyckades.

Den 26 juli 1526 rapporterade hertigen av Preussen till sin svärfader, kung Fredrik, om en »person», som föregående dag passerat Königsberg. Hertigen lät oförmärkt utfråga personen, som avslöjade, att han tre gånger kort efter varandra varit i

¹¹ O. VITENSE, *Geschichte von Mecklenburg* (1920), s. 140 ff.; ALLEN 4: 2, s. 127, 131; HR III: 9, s. 153 ff.

¹² Avtalet i Köln-am-Spree, två avskr. 25/5 och 26/5 1526, AWA 153, Landeshauptarchiv Schwerin, nu i Göttingen; DN 12, s. 429 f. – Jfr ALLEN 5, s. 368 not 17.

¹³ HR III: 9, s. 408, 410; ALLEN, *Breve etc.*, s. 413 ff., 418, 429 f.; GR 3, s. 167 ff., 388 ff.; Christiern II:s Arkiv 3, s. 1062 ff. – Jfr LINDHARDT, s. 297; JANNASCH, s. 176.

¹⁴ DN 16, s. 578 f.

Danmark i sin furstlige herres ärende. Kristian II hade sänt sin tjänare Kristofer till denne furste, som då klätt mannen i sina egna färger. Sedan hade personen ledsagat Kristofer skeppsledes till Sören Norby. Kristofer hade inte med sig något brev till Norby utan kunde kung Kristians budskap utantill.¹⁵

Den tidstypiska expeditionen bör ha ägt rum senast i juni 1526. »Personens» furstlige herre var med all sannolikhet hertig Albrecht av Mecklenburg. Hertigen klädde Kristofer i sina färger för att vilseleda. Tydligt medföljde Kristofer någon beskickning från hertigen till Blekinge. En sådan anlände dit i april 1526.¹⁶ Möjligen medföljde Kristofer denna beskickning. Mot slutet av april visste man i Lübeck, att ett hemligt budskap från Kristian nyligen nått herr Sören.¹⁷

I varje fall hade Kristian sitt bud i Bleking våren eller försommaren 1526. I april/maj försökte han dessutom ordna med understöd åt Norby från s'Hertogenbosch.¹⁸

Kristian II:s tysklandsresa och hans skenbara framgångar våren 1526 gav herr Sören en tankeställare. Han var efter det misslyckade anbudet till Gustav Vasa öppen för nya politiska kombinationer.

4

Norbys interna korrespondens visar, att han i april ännu var lojal mot den danska centralmakten. Han ämnade lyda order och sända 30 ryttare till en herredag.¹

Men samtidigt drev han ett spel utanför den officiella danska

¹⁵ Hertig Albrecht av Preussen till Fredrik I, Königsberg 26/7 1526, T.K.U.A., Preussen A 1, DRA.

¹⁶ Se nedan, s. 36.

¹⁷ HR III: 9, s. 411.

¹⁸ Christiern II:s Arkiv 3, s. 1059. – För s'Hertogenbosch jfr S. LUNDKVIST i Scandia 1961, s. 17.

¹ Sören Norby till Niels Brahe, Sölvesborg 17/4 1526, Christiern II:s Arkiv 3, s. 1045 f. – Norby hade kallats till konungen med 30–40 man, GR 3, s. 395.

politikens ram. En tidigare obeaktad brevväxling med hertig Albrecht av Mecklenburg avlöjar detta.

Den 24 april 1526 var Norby i Lyckå. Därifrån skrev han till hertigen och tackade för att denne nyligen mottagit Norbys ombud Joachim Buchwald. Albrecht hade i sin tur sänt adelsmannen Konrad Reysdorff till Blekinge med brev och budskap, som Norby nu ville besvara.

Herr Sören bad om en läst krut. Dessutom begärde han lejd i Mecklenburg, eftersom det kunde tänkas att han igångsatte något mot Gustav Vasa. Han ville göra slut på den svenske kungens påfund och förfölja honom till lands och vatten. Han hoppades på stöd från hertigen vid sina försök att återhämta de stora förluster han lidit genom Gustav Vasa. Norby medsende kopian till ett brev, i vilket kejsaren upptog honom i sin tjänst; kejsaren hade dessutom nyligen skriftligt erbjudit honom och hans vänner sitt stöd.²

Herr Sören omtalar här första gången ett förslag att anfälla Sverige till egen fördel. Förslaget var inte bara lösa skrивerier. Den i brevet nämnde Joachim Buchwald anhölls i maj i Lübeck. Han medgav då, att han värvat och sänt 150 knektar till Norby, och att han stod i begrepp att med hjälp från Mecklenburg avsända 60–70 ryttare.³

Några veckor senare bad herr Sören Claus Gjorjetsen, Anders Glob och Mourids Jepsen (Sparre) framföra ett bud till kung Fredrik. Kungen skulle se genom fingrarna, då Norby intog en ort någonstans i Sverige, eftersom »kung Korumpa» behandlat hans tjänare illa och åsamkat honom förluster. Liknande synpunkter på »konik Koeschwantz» framförde han till Danzig.⁴

² Sören Norby till Albrecht VII av Mecklenburg, Lyckå 24/4 1526, AWA 153, Schwerinarkivet.

³ HR III: 9, s. 410, 422 § 6, 433 § 20; Christiern II:s Arkiv 1, s. 43. – Om Buchwalds tidigare verksamhet se GR 1, s. 59.

⁴ GR 3, s. 391 ff.; HR III: 9, s. 414.

Den 9/6 1526 vände sig herr Sören direkt till kung Fredrik. Han bad om tillstånd att få söka sin upprättelse mot kung Gustav och vråka sin skada på en ort i Sverige. Erövringarna skulle ske kungen och Danmarks rike till bästa.⁵

Redan Norbys egen samtid betvivlade, att han verkligen ämnade anfälla Sverige. Lybeckarna betraktade hotelserna som en fint, avsedd att dölja onda avsikter mot hansestäderna och kung Fredrik. Fredrik själv menade, att syftet var att framkalla tve- dräkt mellan Danmark och Sverige. Dagligen fick man höra av herr Sören i drucket tillstånd, att han gjorde detta kung Kristian till bästa.⁶

Herr Sörens planer var emellertid verkliga nog. Efter neder- laget 24/8 1526 tillvaratog man på ett av hans skepp konceptet till ett brev till Karl V. Norby bad kejsaren intervensera, så att ordensmästaren i Livland och storfursten i Moskva satt neu- trala, då Norby angrep Sverige.⁷

Anfallsplanerna tog fast form först sedan Gustav bryskt avböjt Norbys anbud om övergång till svensk tjänst.⁸ Hans försök att få angreppet mot Sverige godtaget av kung Fredrik syftade möjligen till att blåsa liv i tidigare danska planer på herravälde över hela Norden. Sommaren 1523 hade Fredrik I och riksrådet genom upprop försökt återupprätta unionen. Herr Sören riktade sin begäran till kung Fredrik och dennes medarbetare utanför den svenskvänliga Tyge Krabbes krets.⁹

⁵ GR 3, s. 394 ff.

⁶ HR III: 9, s. 410, 422 § 6, 433 § 20, 439; GR 3, s. 401.

⁷ GR 3, s. 314 f. – Norbys begäran antyder att anfallet planerades mot Finland, jfr GR 3, s. 195 f., 210.

⁸ I litteraturen har Gustavs åtgärder mot Norbys tjänare och dotter ansetts ligga bakom fiendskapen, jfr PALUDAN-MÜLLER, s. 509; E. HILDEBRAND, Sveriges Historia 4 (1920), s. 99 f.; G. CARLSSON, NTBB 1918, s. 27.

⁹ Om de danska erövringsplanerna: ALLEN 4: 2, s. 34; L. SJÖDIN, SBL 6, s. 55; BERGSTRÖM, s. 108 f. – Om Fredrik I:s medarbetare Claus Gjordtsen och Anders Glob se LINDHARDT s. 276; DBL 8, s. 169.

Herr Sörens aggressiva utrikespolitik satte spår i hans länsförvaltning. Danskarna klandrade honom i april för att han kapat ett hamburgerskepp och gett lejd åt den dödsdömde Niels Brahe.¹⁰

Några veckor senare avböjde Norby en uppmaning från kung Fredrik att ledsaga prinsessan Dorothea till Preussen. Visserligen hade han befraktat två holkar, det ovan nämnda hamburgerskeppet och ett 150-lästers skepp från Holland. Men skeppen kostade 120 respektive 150 floriner i hyra per månad. Dessutom skulle Norby utbetala solden för en fänika knektar i Ronneby om 700 man innan han lämnade sin förläning; det hade krigsfolket kontrakt på. I Ronneby måste han lösa två gäldstickor för 1100 floriner. Kungen skulle därför sända silver och pengar att lösa skulderna med, annars kunde Norby inte åtlyda befallningen.¹¹

Det holländska skeppet hade utrustats för örlog. Då det havererade mot slutet av juni, tog Norbys folk i stället en 30-lästers bark från Dordrecht. I hans eskader ingick dessutom sju eller åtta jakter.¹² Rykten om denna sjömakts flög över Östersjön. I Königsberg hette det att Norby låg i sjön med 14 välrustade skepp, beredd att ledsaga Dorothea till Preussen.¹³

De ansträngda finanserna förbättrades tillfälligt med lån från Mecklenburg. Hertig Albrecht satsade stora summor.¹⁴ Föreståndaren för Heliga korsets jungfrukloster i Rostock lånade år 1526 ut 200 thaler till herr Sören.¹⁵

¹⁰ GR 3, s. 391 ff.

¹¹ Sören Norby till Fredrik I, Sölvesborg 9/6 1526, GR 3, s. 394 ff.

¹² GR 3, s. 403 f. – Om Norbys flotta visste man i Lübeck i januari 1526, att fyra jakter nybyggdes i Blekinge, HR III: 9, s. 386 § 25. Jfr *ibid.* s. 77; HUITFELDT, s. 1282; GR 3, s. 387.

¹³ Georg von Polentz m.fl. till hertig Albrecht av Preussen, Fischhausen 17/6 1526, VOIGT, s. 26. – Brevet refereras felaktigt av W. HUBATSCH, Albrecht von Brandenburg-Ansbach (1960), s. 150, som påstår, att Norby verkligen ledsagat Dorothea.

¹⁴ Christiern II:s Arkiv 3, s. 1108.

¹⁵ Pengarna återkrävdes 29 år senare från Norbys brorsöner Bent och Hans,

Norbys handel under Blekingetiden är föga känd. Han hade befraktat skutor från Blekinge och Trelleborg.¹⁶ Även andra källor antyder handelsförbindelser mellan Norby och Skåne-staden.¹⁷

I början av juni 1526 kom kung Fredrik till Köpenhamn från Gottorp.¹⁸ Oroande nyheter från Blekinge nådde honom, vilket framgår av två odaterade koncept från förra hälften av juni.

Det första konceptet gällde ett missiv till Norby själv. Kungen klandrade honom för att han kapat i danska farvatten från Sverige, Lübeck, Stralsund, Hamburg och Holland. Nyligen hade kung Sigismund av Polen framfört klagomål, Danzig hade fråntagits egendom. Norby hade sänt Niels Brahe, mästare Kristian Pedersen och andra ur landet. Han hade låtit slå ett fördärligt kopparmynt under kung Kristians »stamp og waffe» utan Fredrik I:s samtycke. Kungens undersåtar hade besvärats av detta mynt. Han hade orättmätigt beskattat kyrkor, köpstäder och kloster i Blekinge, särskilt kungens eget kloster i Sölvesborg, samt Vä och Åhus. Norby hade slutligen inte åtluttt kallelser till prinsessan Dorotheas bröllopsfärd.¹⁹

I konceptet till ett öppet brev till bönder och menig allmoge i Blekinge och Lister, riktade kungen andra allvarliga anklagelser mot herr Sören. Han hade tvingat kungens undersåtar att

som bodde nära Svendborg och njöt sin farbrors kvarlåtenskap, arv, län och gods. Hertig Johan Albrecht av Mecklenburg till Kristian III, Wismar 27/2 1555, T.K.U.A, Mecklenburg A I 2, DRA.

¹⁶ GR 3, s. 393.

¹⁷ Malmø Rådstueprotokol 1503-1548 utg. av E. Kroman, s. 74. – Jfr FIR, s. 105.

¹⁸ FIR, s. 96 ff.

¹⁹ Fredrik I till Sören Norby, odat. konc. till missiv, D.K., B 33, DRA. – Missivet är enligt innehållet senare än ett brev, som Norby den 9/6 1526 mottog från Fredrik I (GR 3, s. 394 f.), men tidigare än en skarp skrivelse från kungen, expedierad 16/6 1526, GR 3, s. 401. – För Norbys kaperier, som inte var omfattande, se HR III: 9, s. 315, 405 f., 410, 425 § 25; GR 3, s. 398. – Kungens » eget kloster» var Vårfruklostret, jfr C.-G. WEIBULL, s. 45 ff.

underhålla folk och hästar mot förläningsbrevets lydelse. Han hade vidare tagit både kalk och patén från kyrkor och kloster i Blekinge och Lister.²⁰

Den olagliga utmyntningen och olydnaden vid Dorotheas bröllopsfärd väjde tungt i anklagelsernas långa rad.

Herr Sören hade inte följt bestämmelserna i det präglingsmedgivande han erhållit i september 1525. Då fick han tillstånd att utmynta 40 000 mark under det korn och den stämpel, som kungen låtit mynta i Köpenhamn.²¹ En mängd söslingar (sexpenningar) utmyntades i Ronneby. Av 25 varianter bär egendomligt nog ingen årtalet 1526, det år då herr Sörens behov av betalningsmedel var som störst. En teori är, att myntning in på 1526 med 1525 års stampar förekommit.²²

Men det förefaller som om Norby präglat mynt, vilka inte observerats av forskningen. I april 1526 bad lybeckarna brevledes kung Fredrik betänka, vad Norby menade med att i Kristian II:s namn slå de mynt, som han hade kungens och riksrådets tillåtelse att slå. Även om inskriften lydde Malmö (»wowell de uppschryfft tho Malmoe ludet»), så skulle dock mynten helt nyligen ha utmyntats i Blekinge. Man sände kungen ett av mynten (»eynen de pennyghe») inneslutet i brevet.²³

Fredrik I:s klagomål, att Norby slagit ett fördärvligt, falskt kopparmynt på kung Kristians »stamp og waffe», byggde på Lübecks skrivelse. Tydligen hade en prägling med Kristian II:s

²⁰ Fredrik I till invånarna i Lister och Blekinge, odat. konc. till öppet brev, D.K., B 33, DRA. Konceptet är samtidigt med det i föregående not nämnda konc. till missiv.

²¹ FIR, s. 571 (Tillæg og Rættelser).

²² H. H. SCHOU, Beskrivelser af danske og norske Mønter etc. (1926), s. 28 ff.; N. L. RASMUSSEN, Kring en myntmästare i Sören Norbys tjänst (Nord. Numism. Unions Medl.blad 1961), s. 93 f. – Dr Rasmussen har brevledes lämnat värdefulla kompletterande upplysningar.

²³ Lübeck till Fredrik I, Lübeck 30/4 1526, Perg. E, Hansestäderne, DRA. Regest i HR III: 9, s. 410 f.

typer ägt rum i Blekinge 1526. Malmö angavs som myntningsort.

Våren 1526 kvarstod spänningarna mellan rådet i Lübeck och kung Fredrik. Rådsherrarna försökte gång på gång förmå kungen till ett ingripande mot Norby, men utan resultat.²⁴ Mot slutet av maj avhölls en ny dansk-lybsk konferens, denna gång i Segeberg. Lybeckarna varnade åter förgäves för Norby. Beträffande Bornholm var kung Fredriks förhandlare instruerade att i nödfall avstå från ön under 10–12 år, men Lübecks krav löd på 120 år. Konferensen måste avlysas utan resultat.²⁵

Även de inrikespolitiska motsättningarna i Danmark var stora och nådde en höjdpunkt i maj 1526. Utenhof skrev den 14/5 till hertigen av Preussen, att kungen och några av hans rådgivare stödde Dorotheas gifte, men »ethliche feige Säck» försökte dag och natt hindra hennes avresa.²⁶

Just vid denna tid kallade kungen förgäves herr Sören till bröllopfärden. Den 9/6 mottog Norby en ny uppmaning, men svarade med undanflykter.²⁷ Hans vägran bör i det rådande läget ha uppfattats som en vägran att förena sig med kungens och Utenhofs politiska linje.

Under tiden jagades stämningen upp av rykten om att Kristian II hade tusentals knektar redo i Frisland.²⁸ Svenskvännerna i riksrådet, främst Tyge Krabbe och ärkeelectus Åge Jepsen (Sparre), begärde hjälp från Sverige. Den senare sökte lejd där i händelse av en invasion.²⁹ Herr Åges situation förvärrades av att kung Fredriks kandidat till ärkebiskopsstolen, Jörgen

²⁴ Lübeck till Fredrik I, 6/4, 30/4, 5/5 1526, HR III: 9, s. 408, 410 f., 411 f. – Fredrik I till Lübeck 4/5 1526, HR III: 9, s. 421.

²⁵ Förhandlingarna i Segeberg 27/5–31/5 1526, HR III: 9, s. 421 ff.

²⁶ Wolfgang von Utenhof till hertig Albrecht av Preussen, Gottorp. 14/5 1526, VOIGT, s. 21.

²⁷ HR III: 9, s. 414, 421; GR 3, s. 391, 395. – Jfr A. FRIIS, s. 239.

²⁸ HR III: 9, s. 433 § 20; GR 3, s. 388 f.

²⁹ GR 3, s. 167 ff., 388 ff., 393 f.

Skodborg, var på väg till Danmark.³⁰ Några dagar efter sin ankomst till Köpenhamn, troligen den 8/6, utmanade kung Fredrik katolikerna genom att tillsammans med Mogens Gjõe äta kött en fredag.³¹

I denna krisartade situation tog kung Fredrik äntligen parti mot Norby. Första eller andra veckan i juni ställde han sin länsman inför ett ultimatum:

Kungen hade gång på gång kallat herr Sören att följa kungens dotter till Preussen. Norby hade tagit till undanflykter och inte kommit. »Och vi hade med gott hopp omdragits med Eder till denna dag, nu kan och vill vi inte längre lida och fördraga detta.» Krigsfolket i Blekinge skulle sändas till konungen. Norby skulle skriftligt meddela sin vilja.

Samtidigt fick allmogen i Lister och Blekinge veta genom det ovan nämnda öppna brevet, att om inte Norby tog rättelse, skulle Tyge Krabbe och Axel Brahe se till att han blev straffad. Allmogen skulle med det allra första sända åtta av de mest aktade männen i landet till herr Tyge och herr Axel med fullmakt att besluta å meniga landets vägnar. Fortsatte allmogen att lyda Norby, skulle den straffas med mord och brand.³²

Sören Norbys möjligheter att behålla Fredrik I:s stöd hade försämrats katastrofalt. Kampanjen mot Gustav Vasa rågade måttet. Mot mitten av juni höll kung Fredrik herredag i Köpenhamn för att reda ut de påträngande problemen.³³ Under förhandlingarna anlände den skrivelse till kungen, där Norby begärde att få sitt angrepp mot Sverige godkänt. Kravet väckte bestörtning. Det nordiska samarbetet, som inför hotet från

³⁰ JOHANNESON, s. 39. – I början av juli 1526 agiterade man för Skodborg i det av Norby dominerade Åhus, a.a., s. 39 med not 79 (s. 364). Om Norby och Åhus, GR 3, s. 397.

³¹ Skibykröniken, utg. av A. Heise (1967), s. 113 f.

³² Odaterade koncept till missiv och till öppet brev, se noterna 19 och 20 till detta kap.

³³ LINDHARDT, s. 299 ff.

Kristian II var betydelsefullare än på länge, kunde råka i farozonen. Den 16 juni beslöt konung och riksråd att sända en skarp skriftlig varning till Norby. Man förbjöd honom att anfälla Sverige. Sekreteraren Erik Brockenhus avreste till Gustav Vasa med kopior av Norbys brev och förslag om en svensk-dansk aktion mot fridstöraren.³⁴

Herredagen ledde till en avspänning mellan partierna. Den 18 juni kunde Utenhof rapportera, att de herrar i Danmark, som motarbetat den preussiska planen, nu var helt tillfredsställda.³⁵ Uppgårelsen synes dock ha blivit till fördel för de kungliga. Den 21/6 förbjöds de skånska herrarna och utländska köpmän att exportera oxar från Skåne.³⁶ Förbudet gynnade borgerskapet och drabbade främst Tyge Krabbe och hans sympatisörer. Nästa dag avseglade Dorothea till Königsberg. Hennes bröllopsfölje bestod till största delen av protestanter, men dessutom medföljde katoliker som Anders Bille och Albert Jepsen (Ravensberg).³⁷ Även i denna fråga hade de kungliga tagit hem spelet gentemot de konservativa medlemmarna av riksrådet.

Sören Norby kunde inte dra nytta av sina fienders nederlag. Hans diplomatiska manövrer hade förvandlat honom från en tänkbar medlem av den styrande cirkeln till ett hot mot de nordiska kungadömena. Han måste falla.

5

Vid månadsskiftet juni/juli 1526 måste Sören Norby ha mottagit Fredrik I:s skarpa skrivelse. Planerna mot Sverige kunde

³⁴ GR 3, s. 398 ff.

³⁵ Wolfgang von Utenhof till hertig Albrecht av Preussen, Köpenhamn 18/6 1526, HBA F Königsbergsarkivet. Delvis cit. av VOIGT, s. 27.

³⁶ FIR, s. 99 f. – Tyge Krabbe fick den 17/6 ansvarsfrihet för sin förvaltning av Hälsingborgs län och Axel Brahe fick 21/6 överta Niels Brahes Vittskövle, FIR, s. 99, 100. Men i stort sett fick den katolska kretsen ge vika för Fredrik I:s önskemål.

³⁷ ALLEN 5, s. 244 f.; LINDHARDT, s. 299 f.; DBL 3, s. 4.

han nu fullfölja endast med stöd av Kristian II och hans vänner i Nordtyskland.

Ett nytt brev till hertig Albrecht av Mecklenburg, daterat Ronneby 10/7 1526, upplyser om Norbys tänkesätt efter brytningen med Danmark. Brevet var svar på bud och skrivelse från hertigen, som förklarar sig villig att sända krut och krigsfolk till Blekinge att användas mot konungen av Sverige. Norbys budbärare Ebel Übelacker hade överbringat hertigens svar.

Herr Sören framhöll, hur han tidigare redogjort för sina mellanhavanden med kung Gustav, så att Albrecht inte skulle tro, att Norby satte igång ett krig mot Gustav av egensinne och personlig motvilja. Det han kom att erövra skulle inte bara vara till hans eget bästa »utan till ära och bästa för min nådige herre kejsare Karl och hans kejserliga majestäts systerbarn och andra hans goda vänner». Norby sände ännu en gång Ebel Übelacker till Mecklenburg. Hertigen borde enligt Ebels anvisningar skaffa ryttare och knektar, »ju fler, ju bättre». Herr Sören skulle med det allra snaraste sända några skepp och skutor för att hämta detta krigsfolk. Han lovade att ligga i farleden med sina örlogsskepp och jakter så stark, att krigsfolket kunde landsättas oskatt på lämpligaste platsen. Herr Sören slutade med orden: »Eders Nåd må även veta, att jag har alla mina skepp redo och färdiga och att inget annat felar än krut.»¹

Enligt aprilbrevet till hertig Albrecht skulle erövringarna göras till Norbys eget bästa. Nu skulle de även komma kejsaren och hans systerbarn till godo. Systerbarnen var Kristian II:s två döttrar och sonen, hertig Hans. Förslaget uppvisar likheter med den kejserliga politiken föregående sommar. Då krävde Albrecht som ombud för kejsaren, att Fredrik I skulle nedlägga regeringen till förmån för hertig Hans och att kejsaren skulle

¹ Sören Norby till Albrecht VII av Mecklenburg, Ronneby 10/7 1526, AWA 153, Schwerinarkivet. – Om Ebel Übelacker jfr ALLEN, Breve etc., s. 429 not 1.

utse en förmyndare.² Tänkte sig Norby ett Sverige under kejsarlig överhöghet, med Kristian II som förmyndare för den minderåriga hertig Hans? I brist på annat källmaterial kan innebörden av Norbys löfte inte prövas närmare.

Så mycket kan fastslås, att i juli 1526 Norbys anfallsplaner mot Sverige byggde på samverkan med Kristian II närstående kretsar i Mecklenburg. Där blev emellertid utvecklingen en annan än den Sören Norby räknat med.

Bortsett från avtalet med hertig Albrecht i Köln-am-Spree hade Kristian II:s tysklandsresa gett dålig utdelning. De ledande knekthövitsmännen avslog i början av juli vidare förhandlingar, eftersom exkonungen bara hade löften att erbjuda.³ Efter Kölnmötet irrade Kristian omkring i Brandenburg och letade förgäves efter uppslag.⁴ Något stöd av kejsaren fick han inte, denne hade annat att tänka på. Hans fiender, till vilka påven sällat sig, ingick 22/5 1526 den Heliga ligan. I maj och juni bildade de evangeliska furstarna i Nord- och Mellantyskland ett förbund.⁵

Men den 8 juli 1526 mottog exkonungen nyheter från hertig Albrecht av Mecklenburg. Rådsherrarna i Lübeck hade genom budet Gabriel Isenhower framfört, att staden ville ge sig i hemligt fördrag med Kristian och eventuellt ge understöd vid ett genomtåg av kungens folk till Danmark! Det lybska rådet sade sig därigenom vilja återvinna kejsarens nåd. Hertig Albrecht

² HR III: 9, s. 153 ff. Jfr P.-E. HANSEN, s. 76. – Kejsaren utfärdade 17/9 1524 ett skydds brev för sin trogne tjänare Sören Norby, Christiern II:s Arkiv 2, s. 761 f., jfr 3, s. 863 och 930. Troligen syftade Norby på detta brev, då han 24/4 1526 omtalade sig som kejsarens tjänare, se ovan s. 36 med not 2. Herr Sörens samarbete med kejsaren kan därför ha varit allvarligt menat, även om skrivelsen till hertig Albrecht formulerades med tanke på att denne var kejsarlig kommissarie.

³ ALLEN, Breve etc., s. 429 f.

⁴ Kristian II till Albrecht VII av Mecklenburg, Tangermünd 8/6 1526, AWA 153, Schwerinarkivet; DN 18, s. 372 ff.; ALLEN, Breve etc., s. 423.

⁵ PALUDAN-MÜLLER, s. 511 f.

svarade med att föreslå ett sammanträffande i Gadebusch. Lybeckarna avböjde; på grund av sjukdom kunde de ej sända några rådsherrar till ett sådant möte.⁶

Kristian II ställde sig avvaktande till den överraskande inviten. Han ville ha lybeckarnas löfte om framtida hjälp noggrannare preciserat, innan förhandlingarna fördes vidare. Han krävde bl.a., att Lübeck skulle återinsätta honom i hans tre riken.⁷

Hertig Albrecht ställde sig däremot positiv till förslaget och arbetade ivrigt för ett avtal. Han invigde kurfurstinnan Elisabet i planen, för att hon skulle påverka sin försiktige broder. Hertigens kansler, dr Ketwig, försökte övertala Kristian, men resultatet uteblev.⁸

Gottfrid Carlsson har framhållit, att förhandlingarna »strandade på Kristians intransigenta hållning och obilliga fördragsvillkor».⁹

Ett omdöme om Kristians handlingssätt blir emellertid beroende av hur man bedömer avsikten med det lybska förslaget. Lübecks råd utfärdade den 8 augusti en ny instruktion för Gabriel Isenhower. Denne skulle meddela hertig Albrecht, att rådet inte ville skilja sig från Fredrik I eller förhandla utan dennes vetskap!¹⁰ Förhandlingarna hade m.a.o. avbrutits.

⁶ Albrecht VII av Mecklenburg till Kristian II, Güstrow 29/6 1526, DN 18, s. 376 ff.; Kristian II till Albrecht VII, Berlin 8/7 1526, AwA 153, Schwerinarkivet (Regesten, HR III: 9, s. 439, nr 296, efter ett odat. konc., hänför sig till detta brev); HR III: 9, s. 437 ff., 439 ff.

⁷ Kristian II till Albrecht VII 8/7 1526 (se föreg. not); Dme till dme, Berlin 15/7 1526, AwA 153, Schwerinarkivet. (Det odaterade konceptet till detta brev dateras i HR III: 9, s. 452 f., nr 311 b felaktigt till efter 8/8 1526); Kristian II:s villkor, odat. konc., HR III: 9, s. 453 not 1. Villkoren bör ha bifogats brevet 8/7 eller 15/7.

⁸ HR III: 9, s. 441 f., 452; DN 18, s. 380 f. – Det brev i HR III: 9, s. 452, nr 311 a, som daterats till tiden efter 8/8 1526 skall dateras till o. 10/7 s.å.

⁹ G. CARLSSON, HT 1922, s. 296.

¹⁰ HR III: 9, s. 451 ff.

Tvärvändningen verkar misstänkt liksom rådets tidigare undanflykter inför anbudet om direkta förhandlingar. Synbarligen var kontakten inte allvarligt menad.

Vad förmådde rådet till detta dubbelspel? De allvarligt menade förhandlingarna var enligt Gottfrid Carlsson ett påtryckningsmedel för att tvinga Sverige till snabbare avbetalningar på skulden till Lübeck.¹¹ Hugo Yrwing delar åsikten, att rådet menade allvar, och framhäver, att förhandlingarna inföll under en tid, då man i Lübeck var ytterligt orolig för Sören Norbys planer.¹²

En annan förklaring bör prövas med Lübecks utrikespolitik som bakgrund. Travestaden ville vid denna tid förvärva stödjepunkter i Östersjön, främst Gotland eller Bornholm. Utenhof menade i januari 1526, att lybeckarna ville ha Bornholm »för att de skulle ha ett land beläget i havet».¹³ Enligt Wilhelm Kruse låg krav från meniga borgerskapet bakom expansionssträvandena. Spänningen borgare-råd förmådde rådet till att först ställa krav på Gotland och sedan på Bornholm.¹⁴

Oavsett vem som låg bakom, var under våren och sommaren 1526 bornholmsfrågans lösning av avgörande betydelse för Lübeck. Det gällde för stadens styresmän att förvärva ön under en så lång tidsperiod som möjligt. Vid segebergsförhandlingarna i maj misslyckades man. Danmark ville inte sträcka sig längre än till 10–12 år.¹⁵ Den 5 augusti gav nya förhandlingar i Segeberg resultat. Lübeck fick Bornholm under 50 år.¹⁶

Tre dagar senare avbröt det lybska rådet de förhandlingar med Kristian II, som påbörjats strax efter den resultatlösa majkonferensen. Skenförhandlingarna med Kristian kan därför del-

¹¹ G. CARLSSON, HT 1922, s. 295 f. – Jfr S. LUNDKVIST i Scandia 1961, s. 20 f.

¹² H. YRWING, Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527 (1956), s. 55 f., 61.

¹³ HR III: 9, s. 382. – YRWING 1952, s. 117 ff. menar, att Lübeck inte hade direkta territoriella krav.

¹⁴ KRUSE 2, s. 232 ff., 249 ff.

¹⁵ HR III: 9, s. 430.

¹⁶ HR III: 9, s. 446 ff.

vis ha förts för att öva tryck på danskarna ifråga om Bornholm.¹⁷ Den 5 augusti gav påtryckningarna god utdelning.

Med denna tolkning framstår rådet snarare än borgerskapet som tillskyndare av expansionspolitiken. Rådets kraftiga diplomati blir annars svår att motivera.¹⁸

Kristian II:s försiktiga hållning var under sådana omständigheter realistisk. Albrecht av Mecklenburg vilseleddes däremot av lybeckarnas dubbelspel, vilket blev ödesdigert för Sören Norby. Hertigen var den ende av Kristian II:s bundsförvanter, som hade både vilja och resurser till effektiv hjälp åt Norby. Så länge han hyste hopp om att föra förhandlingarna med Lübeck till ett lyckligt slut, höll han inne med hjälpsändningarna till Blekinge för att inte irritera de eventuella bundsförvanterna.

Omkring den 10 juli hade Norby sänt Ebel Übelacker till hertig Albrecht med anhållan om hjälp. Före den 26/7 var Ebel hos hertigen, som sände honom vidare till Kristian II i Berlin.¹⁹ Den 2/8 kom han till Berlin. Hertigens förändrade inställning hade gjort Ebels uppgift ogenomförbar. Ebel klagade hos kungen över att Albrecht bara gett honom fyra tunnor krut. Kristian bad då hertigen leverera de åtta tunnor, som nyligen avtalats. Han skulle återsända Ebel till Norby »genom dag och natt».²⁰

Sören Norby fäste sommaren 1526 sina förhoppningar vid en kraftig hjälp från Tyskland. Genom det lybska rådets utspel

¹⁷ Danskarna erhöll avskrifter av förhandlingsdokumenten, HR III: 9, s. 437, 441.

¹⁸ Thomas von Wickede hänvisade till meniga borgerskapets påstådda intresse för erövningar vid tillfällen, då det var lämpligt att urskulda rådets handlande, se t.ex. HR III: 9, s. 134 § 71, 380 f. Dessutom kan rådets handlande åtminstone skenbart ha syftat till att ge stöd åt den kejsrerliga kampanjen i Tyskland försommaren 1526, jfr ovan s. 34 och JANNASCH, s. 172 ff.

¹⁹ DN 18, s. 381 f. – Den jakt, varpå Ebel anlät, återsändes från ön Poel till Blekinge, *ibid.*

²⁰ Kristian II till Albrecht VII av Mecklenburg, Berlin 2/8 1526, AWA 153, Schwerinarkivet.

hade han emellertid satts på mellanhand. Motståndarna runt Östersjön fick tid att planera slutangreppet mot Lister och Blekinge.

6

Kung Fredrik avfärdade den 16/6 Erik Brockenhus till Gustav Vasa med förslag om åtgärder mot Norby. Oberoende av detta hade den svenske kungen sänt sekreteraren Wulf Gyler till Danmark, sedan de skånska herrarna begärt hjälp från Sverige. Gyler framlade sitt ärende i Köpenhamn före den 29/6, men några detaljer är inte kända.¹

Den 11 juli träffade Brockenhus Gustav Vasa i Västerås. Han rapporterade Norbys planer på Sverige och hans förbindelser med Kristian II. Den svenske kungen utlovade militärt understöd. Man skulle omedelbart påbörja förhandlingar om formerna för detta.²

Även denna gång skötte Wulf Gyler förhandlingarna i Köpenhamn. Den 9 augusti var beslut fattat.³ Samma dag skrev kung Fredrik till sin son, att »i morgon eller övermorgon våra ryttare och vårt fotfolk skall till Skåne framför Sölvesborg och in i Blekinge för att straffa och övermanna Sören Norby, som ställt sig olydig till oss».⁴

Först den 27/8 nådde de danska styrkorna Åhus.⁵ Dröjsmålet berodde på överläggningar med den skånska råds-kretsen. Den 19/8 försonade sig Fredrik I med ärkeelectus Åge Jepsen (Sparre). Den senare överlämnade 3000 gulden till sold åt knektstyrkorna i Skåne. Tyge Krabbe och Axel Brahe biträdde

¹ GR 3, s. 167 ff., 403; G. CARLSSON, HT 1922, s. 289.

² GR 3, s. 188 f., 195 f., 398 f.

³ GR 3, s. 409.

⁴ Fredrik I till hertig Kristian, Köpenhamn 9/8 1526, Sønderjydske fyrsterarkiver, Hertug Christian, Papir A 2, DRA. – 6/8 fick Henrik Krummedige order att dra i fält mot Norby, DN 9, s. 530 f.

⁵ GR 3, s. 411 f.

uppgörelsen.⁶ Fredrik I hade därmed uppnått samförstånd med såväl världsliga som andliga motståndare.

Wulf Gyler kom till Stockholm efter åtta dagars snabbritt. Den 19/8 beordrade Gustav Vasa, att skeppen Ugglan och den nya barken samt 6–8 jakter skulle förena sig med danskarna. Fogdarna vid Skånegränsen skulle vara beredda att understödja det danska anfallet mot Blekinge.⁷

De svenska styrkorna hann inte fram i tid för slutstriden, i vilken däremot lybska skepp tog del.⁸ Källorna omtalar inte, när denna samverkan kom till stånd, den var sannolikt en följd av avtalet om Bornholm i Segeberg.⁹

De tre starkaste östersjömakterna var nu redo för en samfärd attack mot Sören Norby.

Händelserna i Blekinge och Tyskland i augusti kan endast fragmentariskt belysas. Kristian II lämnade Berlin tidigast den 10/8.¹⁰ Efter avresan utfärdade han senast i början av september instruktioner för ett bud till kurfursten av Brandenburg. Budet skulle efterhöra om Melens handel gick för sig och om Norbys bud, som fått order i Berlin, kommit tillbaka till staden. Norby hade fått befallning att före den 29/9 sända skepp till Tyskland för att överskeppa knektar. Knektarna hade inte hunnit fram, så om skeppen inte redan anlänt, borde herr Sören bege sig till Tyskland eller till skeppar Klement i Norge.¹¹

⁶ FIR, s. 109 f.

⁷ Wulf Gyler till Wolfgang von Utenhof, Stockholm 19/8 1526, T.K.I.A., A 93 a, DRA; GR 3, s. 258 ff., 256 ff.

⁸ Se nedan not 21.

⁹ Enligt Norby skulle danskarna hemligen kontaktat Lübeck innan anfallet, Norbys mindre klagoskrift, Christiern II:s Arkiv I, s. 139.

¹⁰ 10/8 1526 var han i Berlin, ALLEN, Breve etc., s. 437. Den 22/8 utställde Kristian ett kredensbrev, daterat i Speyer, DN 18, s. 383. Riksdagen i Speyer avslutades 27/8 1526, BRANDI, s. 212 f.

¹¹ Odat. instruktion, DN 14, s. 507 ff. Instruktionen känner ej till Norbys nederlag 24/8 1526, men har utfärdats sedan Kristian efter 10/8 lämnat Berlin.

Även andra källor omtalar nya ansträngningar av Kristian II under sensommaren, för att få igång invasionen: försök till knektvärningar, konspirationer med Melen och förhandlingar med hertig Albrecht.¹² Denna gång hade Norby en nyckelroll. Norbys bud, som fått order i Berlin, var troligen Ebel Übelacker, som ju träffade Kristian II i Berlin 2/8.¹³ Det är inte känt om Ebel återvände till Norby, som i varje fall inte hann vidtaga åtgärder, innan anfallet var över Blekinge.¹⁴

I sista ögonblicket fick hertig Albrecht iväg ett skepp med förnödenheter till Norby. Skeppet beslagtogs av danskarna under slutstriden. Befälhavaren Konrad Reysdorff togs tillfånga, men det krut man medfört nådde sin adressat.¹⁵ Alla Kristians ansträngningar resulterade däremot endast i tomma ord.¹⁶

Norbys sista veckor i Norden är föga kända. Två av hans jakter kapade i finska farvatten. Men enligt hans egna uppgifter började krigsfolket i Blekinge att desertera.¹⁷ Hans sista kända brev före nederlaget, daterat den 16/8, ger tyvärr inga politiska upplysningar.¹⁸

En kombinerad sjö- och landoperation sattes in mot Norby.

¹² DN 12, s. 433 ff., 438 ff., 441 ff.; Christiern II:s Arkiv 2, s. 787 f.; 3, 1085 f.; Kristian II till Albrecht VII av Mecklenburg, Berlin 1/8 1526, AWA 153, Schwerinarkivet.

¹³ Se ovan s. 48.

¹⁴ Ebel Übelacker förde senare Kristian II:s bud till Sören Norby i Ryssland, Christiern II:s Arkiv 1, s. 62.

¹⁵ HR III: 9, s. 486 § 32; Christiern II:s Arkiv 3, s. 1108 ff.; ALLEN, Breve etc., s. 557 f.; Kristian II till Albrecht VII av Mecklenburg, Lier 23/12 1526, AWA 153, Schwerinarkivet.

¹⁶ Kristian II:s instruktion (i två utkast och en färdig utskrift) för ett bud till Norby, sedan nederlaget blivit känt i Tyskland, urskuldar kungens bristande handlingskraft, Christiern II:s Arkiv 3, s. 992 ff.

¹⁷ GR 3, s. 250; Christiern II:s Arkiv 1, s. 44 f.

¹⁸ Sören Norby till Danzig, 16/8 1526, 300, 53/746 Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Danzig. – Norby ingrep till förmån för en fattig änka, vars make avrättats i Danzig i Norbys ärende.

Flottornas manövrar har särskilt intresse, eftersom sjöstrider var ovanliga vid denna tid.¹⁹

Ett förut outnyttjat samtida brev från kung Fredrik till sonen hertig Kristian, daterat 1/9 1526, samt Norbys ofta refererade berättelse från år 1528 skildrar striden.

Kung Fredriks brev av den 1/9 byggde på de skånska riksrådens rapport, som anlänt dagen förut.²⁰ Kungen skrev: »Våra skepp träffade St Bartolomei dag (24/8) på herr Severin och hans folk och utkämpade en strid. Med den allsmäktiges hjälp frånvanns Severin tre stora skepp och fyra jakter, på vilka fanns stort artilleri, bestående av kartower, slangor och andra mindre pjäser. På skeppen lär också ha tagits 200 fångar. Herr Severin begav sig då på flykten med ett 'szeytenschiff' och två små jakter. Vårt ståtligaste skepp Leon ilade efter honom, men stötte på en klippa, så att de andra skeppen fick stanna hos Leon, tills de åter fått skeppet flott. På grund av detta gick Severin dem ur händerna. Han förföljes likväl ännu dagligen av vårt skepp 'der Leszert' samt två lybska barkar och andra av våra jakter och 'szeytenschiff' i hopp om att övermannas honom. Och vårt ståtligaste skepp Leon och ett av de lybska skeppen och andra av våra bojertar har åter avseglat till Köpenhamn för att där dela upp allt erövrat gods.»²¹

Sören Norby berättade två år senare om striden i en klagoskrift till kejsaren: Han hade gett sig ut på ett litet skepp, bemannat med 40 man, för att rekognoscera fiendens styrka. Michael Zuhn kvarstannade bakom Norby på huvudskeppet, med 200 man ombord. Huvudskeppet låg jämte de andra fartygen »vid en liten ö vid en trång passage ('bey ayner engen gassen') till vår fördel, då fienden från havet skulle in till oss». Fienden förföljde Norbys skepp, men satte då sitt bästa skepp

¹⁹ HÄPKE, s. 78 ff.; H. BÖRJESSON, Svenska flottans historia I (1942), s. 60.

²⁰ Jfr GR 3, s. 413.

²¹ Fredrik I till hertig Kristian, Roskilde 1/9 1526, Sønderjydske fyrstearkiv, Hertug Christian, Papir A 2, DRA.

Leon på grund mindre än ett bågsnitt från den lilla ön. Under tiden tog Michael Zuhn till flykten, trots att fienden ännu var en halv mil från honom, och andra skepp följde exemplet. När Norby tänkte fullfölja sin plan att hindra fienden vid sundet, var Zuhn med huvudskepp och huvudbanér en mil borta. Nederlaget var ett faktum.²²

Berättelsen överensstämmer till stor del med den samtida rapportens fakta. Klagoskriften är emellertid fylld av berättelser om förrådiska handlingar mot Norby, varför Michael Zuhns andel i nederlaget inte kan tagas för given.²³

Sammandrabbningen kan inte exakt lokaliseras. Den omtalade trånga passagen, som skulle försvaras mot inseglade fiender, synes ha åsyftat en inseglingsränna. Passagen bör ha legat i anslutning till eller relativt nära Norbys flottbas. Den 10/7 låg hans flotta i farleden vid Ronneby.²⁴ En månad senare fick svenska spejare order att undersöka, om flottan var till sjöss eller »på redde», dvs. Ronneby redd.²⁵ Norbys flottbas var Ronneby. Sjöstriden bör därför ha ägt rum nära farleden in till staden eller vid infarten till en hamnplats i stadens närhet.

Kung Fredriks landstridskrafter mötte föga motstånd. Den 27/8 nådde Tyge Krabbe, Axel Brahe och Henrik Krummedige Åhus med 700 ryttare och 800 knektar. Styrkorna drog därefter in i Sölvesborg, Ronneby och Lyckå utan att stridshandlingar omtalas.²⁶ Denna gång slöt allmoge och borgerskap inte upp på herr Sörens sida.²⁷

²² Sören Norbys större klagoskrift till kejsaren, Christiern II:s Arkiv 1, s. 45 ff. – Skriften har daterats till sommaren 1528, EMILIE ANDERSEN, Münchenarkivet, s. 78 f. (Korrekturupplaga.)

²³ För Michael Zuhn: Christiern II:s Arkiv 3, s. 1045 f., 1291; DN 15, s. 403.

²⁴ Sören Norby till Albrecht VII av Mecklenburg, Ronneby 10/7 1526, AWA 153, Schwerinarkivet.

²⁵ GR 3, s. 219.

²⁶ GR 3, s. 411 f., 413 f.

²⁷ Däremot hade Norby kontakt med en borgare i Köpenhamn, Hans Mijling. Mijling greps, men blev benådad, Christiern II:s Arkiv 3, s. 994; FIR, s. 131.

Herr Sören försvann med en liten eskader ut på Östersjön. Förutom det skepp och de två jakter på vilka han undkom, hade han fyra jakter på olika håll. Norby dök upp på den ryska sidan av Narvafloden, där han fick lejd av Ivangorods kommandant.²⁸

Efter Norbys nederlag återvände Kristian II till Lier; restitutionsplanerna hade misslyckats.²⁹

Den kejsrerliga politiken hade motgångar; Kristian II:s misslyckande överskuggades av turkarnas seger vid Mohacz fem dagar efter Norbys flykt. För en tid framåt stod så disparata element som Lübecks katolska råd och den evangeliska kretsen kring Fredrik I som segerherrar i Östersjöområdet.

Sören Norbys politiska roll var utspelad, även om hans fortsatta intriger kring bl.a. Moskva, Grönland och Italien blev färgstarka nog.

Sedan Norby i november 1525 tvingats uppge Visborg, kunde han inte påverka utvecklingen i någon större utsträckning. Caspar Paludan-Müller överbetonade Sören Norbys betydelse för den danska politiken. Hans nederlag var inte en vändpunkt i kung Fredriks historia. Vändpunkten var däremot herredagen i Köpenhamn i juni 1526. Där måste den oppositionella katolska delen av riksrådet acceptera prinsessan Dorotheas giftermål med hertig Albrecht av Preussen. Kung Fredrik och hans medarbetare hade därmed genomdrivit sin politiska linje, Danmarks omorientering mot det evangeliska Tyskland. Efter uppgörelsen behövde kungen inte längre Sören Norby, han fick falla.

²⁸ HR III: 9, s. 459, 467 f.; Christiern II:s Arkiv 4, s. 1667; GR 3, s. 411. – Rykten om en förening mellan Norby och skipper Klement i Norge synes ha varit överdrivna, GR 3, s. 411; HR III: 9, s. 459; Christiern II:s Arkiv 3, s. 1083 ff.

²⁹ Enligt ALLEN, Breve etc., s. 450 återvände Kristian till Lier sista dagarna i augusti 1526. Men den 25/9 var han i Berlin enligt brev till Albrecht VII i Awa 153, Schwerinarkivet. Den 8/11 var han i Lier, Breve etc., s. 447.

Sören Norbys Fall

Nach dem schonischen Aufstand im Frühjahr 1525 erhielt Sören Norby Lister und Blekinge zu Lehen, dafür sollte er im November d.J. Visborg und Gotland an Dänemark übergeben. Die Lübecker hatten Visborg belagert und bekamen als Kompensation Bornholm, für welchen Zeitraum sollte später entschieden werden.

Nachdem Norby Visborg verloren hatte, war er seinen Feinden stärker als zuvor ausgeliefert, vor allem dem katholischen Rat in Lübeck und katholischen Herren in Schonen um Tyge Krabbe. Hingegen hielt Fredrik I. zu seinem Lehensmann. Die Toleranz des Königs erklärt sich daraus, dass er im Winter 1525–1526 Dänemark in Richtung auf das evangelische Deutschland umzuorientieren suchte. Diese Politik wurde von einem lutherischen Kreis gestützt, während Norbys Widersacher im katholischen Lager sich ihr entgegenstellten.

Eine politische Entspannung musste sich zu Norbys Nachteil auswirken; er war daher gezwungen, seine Position zu festigen. Im Februar 1526 bot er Gustav Vasa seine Dienste an. Dessen Antwort war völlig ablehnend.

Das Angebot kam nämlich zu einem Zeitpunkt, zu dem Gustav ernstes Misstrauen gegen Herrn Sören hegte. Er veranlasste die Witwe von Sten Sture d.J., Frau Kristina Gyllenstierna, dazu, von einer abgesprochenen Ehe mit Norby zurückzutreten. Der König vermutete, dass die eheliche Verbindung eine Zusammenarbeit der Stureopposition mit Norby vorsah. Dessen Werbung dürfte indessen eher einen finanziellen als einen politischen Hintergrund gehabt haben. Herr Sören wurde nach der brüskten Ablehnung Gustavs geschworener Feind.

König Fredrik sah sich zu seiner Hinwendung zu dem protestantischen Deutschland durch die europäische Situation gezwungen. Im Januar 1526 erhielt Kaiser Karl V., der Schwager des landflüchtigen Christians II., Frieden, und damit besserten sich die Aussichten für den Exkönig, Skandinavien mit kaiserlich-katholischer Stütze zurückzugewinnen.

Von Berend von Melen beeinflusst, schlug Christian II. im März 1526 sein Hauptquartier in Norddeutschland auf. Dort versprach ihm Albrecht VII. von Mecklenburg Hilfe, der Mecklenburgs Ostseeherrschaft wiedererrichten wollte. Ein Bote Christians gelangte mit Hilfe des Herzogs zu Norby.

Herrn Sören's Korrespondenz mit Albrecht lässt erkennen, dass er

im April Pläne hatte, Gustav Vasa zu stürzen. Seine Rüstungen belasteten Blekinges Mittel. Klagen über Kapereien, Kirchenraub, ungesetzliche Besteuerung und betrügerische Ausmünzung drangen zu König Fredrik.

Seit etwa dem 1.6.1526 befand sich der König in Kopenhagen, um die verwirrten politischen Probleme zu lösen. Die Bedrohung durch Christian II. schien gefährlich. Gleichzeitig versuchte die katholische Partei, die Hochzeit der Königstochter Dorothea und des lutherischen Herzogs von Preussen zu verhindern.

Norby gebrauchte Ausflüchte, als er die Prinzessin auf der Reise zu ihrer Hochzeit begleiten sollte. Er stützte mit anderen Worten die königliche Politik nicht, und Fredrik begann, eine Abkehr von seinem schwierigen Lehensmann zu erwägen.

Auf einem Herrentag in Kopenhagen Mitte Juni stiess der katholische Kreis um Tyge Krabbe auf Widerstand. Dorothea reiste am 22.6. ab und hatte Katholiken in ihrem Gefolge. Herr Sören konnte aus der Niederlage der Feinde keinen Nutzen ziehen. Er schrieb am 9.6. einen Brief an Fredrik I., in dem er verlangte, dass man seinen Angriff auf Schweden sanktionieren solle. Der Brief traf während der Verhandlungen des Herrentages ein. Die dänisch-schwedische Zusammenarbeit, die durch die Bedrohung durch Christian II. wichtig geworden war, geriet nun in Gefahr. Man musste Norby fallen lassen. In einer Botschaft an Gustav Vasa wurde ein gemeinsames Vorgehen gegen den Störenfried vorgeschlagen.

Drei Wochen später schrieb Herr Sören an Albrecht VII., dass er mit Unterstützung von Mecklenburg nach wie vor beabsichtige, Schweden anzufallen. Dies Mal sollte der Angriff zugunsten des Kaisers und der Kinder seiner Schwester, also der Kinder Christians II., geführt werden. Der Vorschlag lag auf der Ebene der kaiserlichen Politik.

Die Unterstützung vonseiten Mecklenburgs blieb aus. Um den 1.7. bot der Lübecker Rat Christian II. einen heimlichen Vertrag an, den Herzog Albrecht vermitteln sollte. Der Herzog war dafür eingenommen, aber Christian II. verhielt sich mit Recht ablehnend. Der Vorschlag erscheint als ein trügerisches Spiel, vermutlich mit dem Zweck, von den Dänen Zugeständnisse in bezug auf Bornholm zu erpressen. Am 5.8. erhielt Lübeck die Insel auf 50 Jahre, nachdem die Dänen sich im Mai geweigert hatten, sie länger als für 10–12 Jahre herzugeben. Am 8.8. brachen die Lübecker die Verhandlungen mit Christian ab. Die Expansionspolitik des Rates hatte

Erfolg gehabt. Seine Initiative wurde Norby zum Verhängnis, da Albrecht die Lübecker nicht durch Hilfssendungen nach Blekinge irritierten wollte, solange die Verhandlungen im Gange waren.

Am 9.8. verabredeten Schweden und Dänemark, Norby gemeinsam anzugreifen. Lübeck stützte das Unternehmen.

Am 24.8.1526 wurde Sören Norbys Flotte besiegt, wahrscheinlich in den Gewässern um Ronneby. Zwei dänische und mindestens drei grössere lübische Schiffe sowie mehrere kleinere dänische jagten Norby in die Flucht. Die schwedische Flotte war nicht rechtzeitig zur Stelle.

Herr Sören floh nach Russland. Christian II. gab seine Restitutionspläne auf und das Interesse des Kaisers an der nordischen Politik erlosch auf Jahre hinaus. Der Lübecker Rat und König Fredrik und seine Anhänger verblieben im Ostseegebiet siegreich.

Caspar Paludan-Müller meinte, Sören Norbys Fall bilde einen Wendepunkt in der Geschichte Fredriks I. Der Wendepunkt dürfte vielmehr der Herrentag in Kopenhagen im Juni 1526 gewesen sein. Dort musste der katholische Kreis um Tyge Krabbe die Orientierung in Richtung auf das evangelische Deutschland gutheissen, und diese Politik führte unter anderem zu Sören Norbys Fall.